

Motion till riksdagen

1987/88:Jo260

av Bengt Silfverstrand m. fl. (s)

om jordbruket och livsmedelspolitiken

Den nuvarande jordbruksregleringen har sina rötter i de förhållanden som rådde för över hundra år sedan. Allt sedan den ekonomiska kris som började 1929 har det ansetts nödvändigt att ge jordbrukarna ett ekonomiskt stöd för att upprätthålla önskvärd inhemsk jordbruksproduktion. På några få år under 1930-talet byggde man upp en omfattande och komplicerad prisreglering som sedan i sina huvuddrag blivit bestående.

Det tycks numera råda en relativt stor enighet om att också jordbrukssektorn i större utsträckning än hittills måste anpassas efter marknadens förutsättningar och att en avreglering av nuvarande system måste påskynas.

1983 års livsmedelskommitté fick i uppdrag att studera hela livsmedelskedjan, alltså inte enbart jordbrukspolitiken. I uppdraget ingick bl. a. att utforma en långsiktig livsmedelspolitik med uppgift att förverkliga en lång rad mål för jordbrukets produktionsvolym, sysselsättning i livsmedelsindustrin, folkhälsoaspekter på livsmedelskonsumtionen, beredskapsmål och sårbarhetsfrågor och avvägningar mellan producent- och konsumentintressen. Detta omfattande men nödvändiga arbete har knappast ens inletts.

Livsmedelskedjan utgör en mycket betydelsefull del av den svenska ekonomin. Livsmedelskonsumtionens andel av den privata konsumtionen beräknas uppgå till 18,2 % 1986. Det totala värdet av livsmedelskonsumtionen uppgick under år 1986 till 103 800 milj. kr. enligt preliminära beräkningar av jordbruksnämnden. Värdet av den totala matvarukonsumtionen (dvs. exkl. malt- och läskedrycker) var under samma år 98 988 milj. kr.

Jordbrukets, dvs. råvaruledets, betydelse i livsmedelskedjan är mindre än vad många förmodligen föreställer sig. Jordbruket svarar officiellt för en fjärdedel av förädlingsvärdet, vilket understiger såväl livsmedelsindustrins som distributionsledets andelar. Råvaruproduktionens (jordbruk, trädgårdsnäring, fiske) sysselsättning uppgick enligt en grov skattning 1986 till 128 000 årsverken av totalt 430 000 inom hela livsmedelskedjan. Sett i ett internationellt perspektiv föreligger här dock sannolikt en överskattning, eftersom även fritids- och deltidsbönder ingår i statistiken. Ungefär hälften av jordbruken lämnar bara ett obetydligt bidrag till försörjningen.

I statistiken räknas enheter på ner till 2 ha åker som jordbruk. Som jämförelse kan nämnas att man inom EG utgår från minst en helårsengagerad jordbrukare för att enheten skall betraktas som jordbruk. EG utgår från familj jordbruk med 40–60 ha åker, och med 1–3 helårsengagerade som sysslar med animalieproduktion eller specialväxtodling som det mest kon-

kurrenskraftiga och lönsamma jordbruksföretaget. Gårdar med mer än 100 ha åker anses inom EG inte ge några konkurrens- och lönsamhetsfördelar.

TVå omständigheter innebär att livsmedelskedjan måste ses som ett sammanhängande system i högre grad än vad som är motiverat vid motsvarande beskrivning av andra branscher eller näringsgrenar. Det ena gäller prisregleringen, som ursprungligen skulle vara till fördel för såväl bönder som konsumenter, men som i praktiken inte fungerar på detta sätt. Prisregleringen har uppenbarligen fastnat i de förhållanden som rådde för 20 år sedan och då extremt förmånliga kostnader för energi och lånat kapital var för handen. Fullt klart är också att de dyraste produkterna och produktionsformerna fått full kostnadskompensation.

Den andra omständigheten har att göra med lantbrukskooperationens vertikala integration både bakåt och framåt från jordbruket och med stark monopolistisk dominans på viktiga områden.

För viktiga insatsvaror som handelsgödsel och köpfoder är föreningsrörelsens marknadsandel minst 80 %, för kvarnar, slakterier och mejerier 80-100 %.

En bristande förnyelseförmåga och strukturomvandling inom hela livsmedelskedjan har blivit den kanske allvarligaste bieffekten av jordbruksregleringen.

Genom regleringen har marknadsmekanismerna satts ur spel, vilket bl. a. lett till stora skillnader mellan inhemska priser och världsmarknadspriser. Som exempel kan nämnas att EG för kort tid sedan skrev kontrakt med Sovjet om leverans av smör till ett kilopriv av 1:50, att jämföras med de ca 35 kr./kg vi får betala i affärerna. Detta avspeglas också i värdena på jordbruksenheter. Dess kapitalvärden ingår samtidigt i den självkostnadskalkyl som utgör underlag för kompensation enligt jordbruksavtalen. Regelsystemet innehåller på det här sättet mekanismer som automatiskt leder till ökad förmögenhet och stigande kapitalkostnader. Systemet har efter hand gett upphov till permanenta överskottsproblem, främst vad gäller spannmål. Den allt intensivare användningen av handelsgödsel och bekämpningsmedel har blivit en allt svårare belastning för den yttre miljön.

Spannmålsöverskotten är en direkt följd av att det marknadsekonomiska sambandet mellan producent- och konsumentled sedan länge saknats. Exportförlusterna uppgår för 1987 års spannmålsskörd till ca 1,5 miljarder, oräknat spannmålsförluster som inte redovisas som exportkostnader för animalieprodukter, vars basfoder är spannmål (slaktgrisar till ca 80 % av fodermedlen och kött- och mjölkvaror till ca 50 % av fodermedlen) och oräknat det pris konsumenterna tvingas betala i butiksledet för dessa exportförluster.

Det är givetvis varken möjligt eller eftersträvansvärt att åstadkomma en helt marknadsstyrd jordbruks- och livsmedelssektor. Däremot torde det vara fullt realistiskt att skapa förutsättningar för marknadsmässiga inslag som ökad konkurrens och produktutveckling inom denna sektor, samtidigt som miljövänligare odlingsmetoder måste prioriteras.

I denna motion tas upp några delområden inom den mycket komplexa jordbruks- och livsmedelspolitiken, där vi anser att reformer sammantaget skulle ge betydande bidrag till såväl lägre livsmedelspriser som bättre mat-

kvalitet, liksom minskade exportförluster med bibehållen användning av hela åkerarealen.

Mot. 1987/88
Jo260

Miljöforskning

Det svenska jordbruket, från norr till syd och från öster till väster har högst olika odlingsbetingelser. Därför är det inte möjligt att uppställa några generella regler vad gäller förutsättningar för t. ex. näringsläckage. Av denna anledning torde det finnas behov av en genomgripande decentralisering på forsknings-, undervisnings- och rådgivningsområdet.

Användningen av bekämpningsmedel enbart i Skåne har fördubblats under en tioårsperiod. I Danmark finns sedan sex år ett gränsvärde på maximalt 0,5 mikrogram sprutrest/bekämpningsmedel i dricksvatten, vattendrag och sjöar. I Sverige saknas ett sådant gränsvärde. Undersökningar har visat att det i skånska vattendrag förekommit resthalter av bekämpningsmedel på upp till 16 mikrogram, dvs. 32 gånger högre halter än vad som maximalt är tillåtet i Danmark.

I Sverige besprutas säden mot insekter, svampangrepp och ogräs utan att jordbrukarna på ett tillfredsställande sätt informeras om alternativen, dvs. billigare giftfri teknik. I Danmark rekommenderas och förekommer i större utsträckning mekanisk och billigare bekämpning i stället för kemisk för exempelvis kvickrot.

Exempel: Fyra olika kornsorter blandas vid sådden för att undvika svamp- och insektsprutgifter. Resultatet har blivit lägre kostnader och avsevärt lägre användning av biologiskt dödliga sprutgifter med oförändrad eller högre avkastning jämfört med konventionell sprutning. Före 1990 skall användningen minskas med minst 20 % enligt en i fjol gjord överenskommelse med det danska jordbruket.

Svenskt exempel: SLU-aktuellt från lantbruksuniversitetet nr 348 – sortval 1986. Uppgifter lämnas om åstadkommen merskörd med hjälp av besprutningsmedel men inte om kostnaderna för denna besprutning eller besked om alternativ och billigare teknik utan dessa sprutmedel eller med lägsta möjliga giftdoseringar. Det är ofta svårt att göra relevanta jämförelser mellan t. ex. olika ogräsmiddel. Nya medel kommer ständigt och andra försvinner. Så t. ex. är normal dos av TCA 20 kg/ha, av MCPA 2 kg/ha och av Glean 0,002 kg/ha. Att ange mängden maximalt acceptabel substans i stället för mängden handelsvara ger ingen vägledning i sådana här fall. I stället borde införas något slag av effektivitetsfaktor, med andra ord en redovisning av behandlad areal vid normal användning, eller ett värde i kronor, eftersom nya och mer koncentrerade sprutmedel är dyrare.

Om vi begränsar användningen av kemiska bekämpningsmedel så skulle det leda till att vi fick en ändrad inriktning på försöks- och forskningsverksamheten. Den skulle då inrikta sig på att försöka lösa problemen med andra metoder, t. ex. resistensförädling och biotekniska metoder. Den utvecklingen fördröjs nu av den stora satsning som görs på konventionell kemisk bekämpning. Stora mängder kemikalier och bekämpningsmedel

kan t. ex. skada daggmaskarna och deras viktiga arbete för att bibehålla jordens långsiktiga produktionsförmåga.

Förslag: Forskningspengar decentraliseras till lokala utvecklingsprojekt i Skåne för uppstartnings- och demonstrationsförsök på officiellt ägda jordbruk vid t. ex. hushållningssällskap och lantbruksskolor inriktade på alternativa odlings- och produktionsmetoder för minimal användning av kemikalier och bekämpningsmedel.

Mot. 1987/88
Jo260

Odlingsstödet

Nuvarande höga spannmåls- och oljeväxtsubsidier till odling och export gynnar i alltför hög grad det passiva helt konstgödsels- och sprutgiftsberoende 1960-talsjordbruket och ger åtskilligt sämre försörjningsskydd inför kris än satsning på animalier. Det är inför och under ett krisläge mycket lätt att kraftigt utöka dessa odlingar från ett år till ett annat och billigt att ha en reserv i lager av dessa grödor.

Odlingsstödet utgår till bl. a. oljeväxtodlare. Den i förhållande till världsmarknadspriserna högre prisnivån för odlarna finansieras genom en matfettaccis för vegetabiliska fetter/oljor som ger ca 500 miljoner per år. Denna skatt tas liksom extraskatten på brödmjölet ut i fabriksledet, vilket ger konsumenterna en långt högre merpriseffekt än vad bönderna får i odlingsstöd. När odlarstödet ökas blir det därför liksom när mjölskatten ökas en ordentlig inflationseffekt, till skillnad från t. ex. EG-systemet med del av momsen som odlarstöd.

Odlingsstödet till oljeväxtodlare är helt kravlöst, dvs. styrmedel saknas för att befrämja en övergång från äldre och omoderna sorter till nyutvecklade s. k. dubbellåga sorter av raps och rybs med betydligt högre proteinkvalitet, vilka i högre utsträckning kan användas som inhemskt proteinfodermedel. I Danmark odlas ca 90 % av en starkt expanderande oljeväxtodling med de nya dubbellåga rapssorterna, mestadels svenska sorter. Detta sker sedan mer än 10 år tillbaka. Vår fastläsning vid omoderna oljeväxtsorter omöjliggör inte bara praktiskt taget användningen som inhemskt proteinfodermedel utan förorsakar dessutom onödiga exportförluster. I Canada togs allt odlingsstöd bort från andra raps- och rybsorter än de nya dubbellåga sorterna för ungefär tio år sedan. Detta kommer också att ske inom EG-länderna inom några år.

En övergång till den något lägre avkastande högkvalitetssorterna minskar fettproduktionen och därmed exportöverskottet. Dessutom är dessa nya sorter som regel vårsådda, varför behovet av kemiska sprutgifter kan reduceras. En höstsådd gröda som höstvetete och höstraps drar på sig mer svårbeväpnade ogrässorter, sjukdomsangrepp och insekter än vårsådda grödor, som vårvete och vårraps. Eftersom dessa vårsådda rapssorter också mognar senare under eftersommaren och förhösten utnyttjas markens egen biologiska produktion av växtnäringssmedel på ett effektivare sätt och belastar därmed grundvatten, åar, vattendrag och sjöar mindre med oanvänd växtnäring.

Förslag: Ändra inriktningen av odlingsstödet genom slopande av stöd för andra sorter än de nya högkvalitetssorterna.

1967 års jordbruksavtal innebar bl. a. att spannmålsodlarna fick rätten till inhemskt spannmålspris för dubbelt så hög produktion av brödsäd än den som användes under fredstid. De slapp därmed ifrån det egna ansvaret för exportförlusterna för denna överkvantitet brödsäd – ca 600 000 ton per år. Exportförlusten finansieras genom en s. k. förmalningsavgift som tas ut i kvarnledet och betalas av konsumenterna över disk i detaljhandelsledet som ett merpris för mjöl, bröd o. dyl. Den ungefär halva miljard kronor som inbetalas årligen på detta sätt motsvarar i stort sett 20 öre per kg försåld vete för odlarna.

Ett grovt bröd kostar i Danmark 2:50–6:50 per kg. I Sverige kostar samma typ av bröd ungefär 16–18 kr. per kg. Detta innebär att förmalningsavgiften, den extra brödmjölskatten som finansierar vår förlustbringande export, på ca 1 kr. per kg/vete har tiofaldigats mellan kvarn och butik. Ännu tydligare ser man prisökningen från bonde till bord om man tar knäckebröd som exempel. Ett kilo knäckebröd kostar mellan 25 och 35 kr., varav råvarukostnaden – ett kilo råg – ger bonden 1:20 kr.

Större delen av det som tillfaller regleringskassan från denna mjölskatt synes ha använts för att brödpriserbetala vetekvaliteter som ligger under i grannländerna accepterad miniminivå med avseende på brödsädkvalitet. Detta kan man se av spannmålshandelns inköpsregler som tillåter merpris för ner till 7 % proteinhalt i Sverige. Reglerna leder till klart kvantitetsprovocerande teknik med stora exportförluster som följd, samtidigt som de motverkar merpriser och odling av moderna kvalitetsorter med hög protein- och bakningskvalitet. I dessa sorter har växtförädlarna prioriterat proteinhalt och den för bakningen så viktiga glutenhalten. Som jämförelse kan nämnas att finska vårvetesorter normalt ligger på 14–16 % protein, medan svenska normalt ligger på 12–13 %, och under besvärliga år som 1987 ännu lägre. Regleringssystemet har också blockerat odlingen av stråstyva och mer sjukdomsresistenta fodervetesorter med hög avkastningsnivå utan behov av stora mängder sprutmedel.

Inom EG kan heller inte jordbruksindustriernas biprodukter höjas i pris motsvarande tullskyddet, som i Sverige, eftersom tullskydd för biprodukter saknas inom EG. Kvaliteten på brödmjölet hade kunnat ökas väsentligt om kvarnindustrin inte medgivits denna extra inkomst på biprodukterna.

Det är hög tid att göra en genomgripande översyn av hela systemet med förmalningsavgifter. Som ett första steg kunde alternativt odlad säd befrias från förmalningsavgift liksom från de exportavgifter som går direkt eller indirekt som slaktdjursavgifter respektive foderavgifter. Eftersom något överskott av gris- och nötkött inte längre existerar räknat på konsumtionen finns inte längre något behov av slaktdjursavgifter. Slaktdjurspriserna inklusive slaktdjursavgifter bör därför omgående kunna sänkas med samma summa som motsvaras av senaste års genomsnittligt uttagna slaktdjursavgifter per kilo, med ökad konsumtionsmöjlighet som följd och därmed ett första steg mot europeisk konsumtionsstandard. Härmed minskar också spannmålsöverskottet liksom exportförlustbidragen.

Förslag: En översyn av systemet med förmalnings- respektive slaktdjursavgifter och en avveckling redan nu av de delar av systemet som inte längre motiveras av några överskott (gris- och nötkött).

Lantbrukets skatteförmåner

Mot. 1987/88
Jo260

Kostnaderna för renovering av bostadsdelen i en jordbruksfastighet är avdragsgilla. Det gäller t. ex. byte av hushållsmaskiner, tapetsering etc. Lantbrukarnas bostadsförmåner enligt taxeringsvärdering motsvarar ungefär tjänstebilsförmånen för en anställd. Teorin bakom dessa förmåner har varit att låg skatt ger låga kostnader för jordbrukaren och därmed låg livsmedelspriser.

År 1978 upptäckte man i Danmark att denna teori i praktiken hade rakt motsatt effekt. Med omedelbar verkan slopades därför rätten för de danska bönderna att avdragsgillt byta ut hushållsmaskiner eller renovera bostäder. Samtidigt bestämdes att skattemyndigheterna skulle värdera bostadsförmånen efter bostadens räntevärde. Bönderna miste ungefär samtidigt merkostnadskompensationen enligt generella indextal inom hela EG-området. Genom denna reform behöll danska bönder sin säd hemma på gården och förädlade den genom t. ex. egna grisar och höjde därmed nettointäkten per ha åker med ca 100 %. I vårt grannland åstadkoms härigenom lägre produktionskostnader för t. ex. griskött och därmed högre konkurrensförmåga på exportmarknaderna samtidigt med att förbrukningen av konstgödsel och sprutmedel minskade. Samtidigt beslutades inom EG att successivt eliminera de konstlade höga spannmålsgarantierna, och spannmålsbönderna fick själva börja ta ekonomiskt ansvar för exportöverskotten till världsmarknadspriser.

Förslag

Nuvarande beskattningsregler vad gäller lantbrukets bostadsförmåner bör bli föremål för en översyn.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskningsmedel till lokala utvecklingsprojekt i Skåne med alternativa odlingsmetoder,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om odlingsstöd och regleringsavgifter.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i
motionen anförts om en översyn av beskattningsreglerna vad gäller
lantbrukets bostadsförmåner.¹] Mot. 1987/88
Jo260

Stockholm den 26 januari 1988

Bengt Silfverstrand (s)

Gunnar Nilsson (s)

Birthe Sörestedt (s)

Maja Bäckström (s)

Hans Pettersson (s)
i Helsingborg

Bo Nilsson (s)

Nils T Svensson (s)

Lars-Erik Lövdén (s)

¹ 1987/88:Sk447

